

*В. Д. Боднарчук,
здобувач, Академія муніципального управління*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Проаналізовано напрями державної стратегії та розвитку науково-технічного й інноваційного потенціалу країни. Визначено роль державного регулювання і підтримки системи інноваційного розвитку регіону.

Directions of state strategy and development of scientific and technical and innovative potential of country are analysed. The role of the state adjusting and support of the system of innovative development of region is certain.

Ключові слова: державне регулювання, інноваційний розвиток, напрям, потенціал, регіон, система, стратегія.

ВСТУП

Необхідність державного регулювання інноваційних процесів викликана, в першу чергу, їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому. Необхідність державного регулювання інноваційних процесів пояснюється не тільки їх загальнонаціональним значенням, але і економічним змістом. З одного боку, на теперішній час інновації стають основним засобом збільшення прибутку господарюючих суб'єктів за рахунок кращого задоволення ринкового попиту, зниження виробничих витрат в порівнянні з конкурентами. З другого боку, в умовах класичних ринкових механізмів отримання науково-технічних результатів було б істотно ускладнене, а багато інновацій не упроваджене в господарську практику.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання регуляторної політики в сфері регіонального економічного розвитку досліджували українські науковці: А. Амоша, Є. Бойко, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Данилишин, Я. Дяченко, В. Кравченко, І. Лукінов, О. Рудченко, І. Чугунов, А. Чухно, М. Чумаченко, а також зарубіжні вчені: Джеймс Д. Гвортні, Річард А. Страуп, М. Лендъел, Дж. Хансен, Д. Юлл, Е. Блеклі, П. Фок, Р. Грін, Г. Хаммер.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— проаналізувати напрями державної стратегії та розвитку науково-технічного й інноваційного потенціалу країни;

— визначити роль державного регулювання і підтримки системи інноваційного розвитку регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ

Обмеженість ринкових механізмів як середовища розповсюдження інновацій виявляється в наступному:

— окремим господарюючим суб'єктам неможливо сконцентрувати засоби, необхідні для здійснення масштабних інновацій. Вдосконалення процесів наукового пізнання робить НДДКР все більш дорогими. Ще більших витрат вимагає реалізація нововведень. Це значні капітальні вкладення, пов'язані з технічним переоснащенням виробництва, витрати на пошук і придбання науково-технічної інформації, прогнозування кон'юнктури, навчання персоналу, організаційні заходи, а часто і модифікація взаємозв'язків, що склалися, з постачальниками ресурсів і споживачами продукції і послуг;

— багато інновацій можуть виявитися економічно ефективними лише у масштабах упровадження, перевершуючи певний критичний мінімум, і наявності досить ємного ринку;

— ізольоване здійснення інновацій веде до істотних втрат як для окремих фірм, так і для економіки в цілому. Із зростанням науково-інноваційних витрат невиправдане дублювання витрат на НДДКР й інновації часто стає недозвальною розкішшю для цивілізованого суспільства;

— існують інноваційні процеси, які взагалі не можуть здійснюватися на комерційній основі. До них відносяться фундаментальні наукові дослідження, результати яких, як правило, не можуть бути комерціалізовані. Проте, кінець кінцем, більшість інновацій пов'язана з успіхами фундаментальної науки;

— інноваційні проекти в більшості випадків характеризуються значним

ступенем невизначеності результату і тривалістю лага отримання віддачі. Вкладаючи засоби в інновації, підприємець або фірма піддає себе значному інноваційному ризику;

— існує прагнення до стабільного отримання надприбутку за рахунок монопольного володіння науково-технічними досягненнями;

— висока вартість нових видів продукції і послуг часто робить їх недоступними для масового споживача. Відсутність зовнішньої "підкачки" платоспроможного попиту може спотворити реальну потребу і загальмувати розповсюдження інновацій, що мають важливе значення для економіки [1, с. 82].

Сьогодні вже всім ясно, що забезпечення перспектив соціального розвитку країни і структурних економічних перетворень у рамках довгострокової стратегії можливе лише за наявності адекватного рівня розвитку інноваційної активності в реальному секторі економіки. Державне регулювання в інвестиційно-інноваційній сфері повинне бути націлене на рішення конкретних задач щодо переходу до політики активного розвитку науково-технологічного потенціалу, створення ефективної інфраструктури науки, що забезпечує проведення наукових досліджень на світовому рівні і подальшу трансформацію їх результатів у комерційно реалізовані технології, конкурентоздатні товари і послуги [2, с. 99].

Держава прагне перевести економіку на інноваційні рейки, наблизити вітчизняних інвесторів до вітчизняних технологій, враховуючи при цьому соціальну значущість конкретних проектів, які, не маючи засобів для серйозних вкладень з держбюджету, державної влади, проте, можуть достатньо активно впливати на інноваційний процес, створювати "сприятливий" клімат — законодавчий, податковий, кредитний, страховий [3, с. 86].

Державне регулювання економіки й інвестиційно-інноваційних процесів, як відзначає багато вчених, є однією з головних умов функціонування економіки в ринкових умовах. Декларована в основних документах, головна задача держави в сучасних умовах полягає в захисті свободи особи, власності й підприємництва [1, с. 85]. Держава повинна уміти працювати в умовах ринку, для чого їй необхідно розробляти стратегію збереження і розвитку науково-технічного й інноваційного потенціалу країни, яка може бути реалізована за наступними напрямками (рис. 1).

З приведеного переліку напрямів державного регулювання науково-інноваційної діяльності зі всією очевидністю витікає, що першим пріоритетом її здійснення практично всі дослідники вважають створення відповідних організаційних структур, які могли б контролювати і управляти інвестиційно-інноваційною діяльністю. З подібним підходом не можна повністю згодитися. На наш погляд, збільшення числа організаційних структур, що здійснюють регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, приводить до її уповільнення за рахунок збіль-

Державна стратегія збереження і розвитку науково-технічного й інноваційного потенціалу країни	реструктуризація науково-технічного потенціалу економіки країни при концентрації всіх видів ресурсів на проривних напрямках науки і техніки
	створення фонду майна науки й інновацій за рахунок об'єктів, що перебувають в державній власності і не використовуваних за призначенням
	розробка системи лізингу для суб'єктів інноваційної діяльності, які розробляють і виробляють наукоємну продукцію
	вдосконалення системи залучення банківського кредиту для розширення інноваційної діяльності
	розробка і використання системи обов'язкових відрахувань частини прибутку від експорту нафти, нафтопродуктів, газу і мінеральної сировини для створення фонду розвиненим фінансовим капіталом для допомоги проривним проектам
	створення у фінансово-промислових групах спеціальних інноваційних центрів, що координують і реалізують інноваційні проекти
	формування інституту розробників і управління інноваційними проектами
	освіта на базі фондів, що підтримують інноваційну діяльність, асоціації фондів з розвиненим фінансовим капіталом для допомоги проривним проектам
	формування системи цільового використання засобів амортизаційного фонду на фінансування заходів, пов'язаних з проведенням НДДКР, експериментальних та інших видів робіт, освоєнням інновацій, патентуванням нових рішень, придбанням і освоєнням вітчизняних і зарубіжних патентних і безпатентних ліцензій
	розробка пропозицій про зміну податкового законодавства, що забезпечить значне підвищення інноваційної активності

Рис. 1. Основні напрями державної стратегії та розвитку науково-технічного й інноваційного потенціалу країни

шення часу бюрократичних узгоджень і збільшення частини засобів, призначених для змісту апарату цих організацій.

Необхідно змінити політику фінансових інститутів, що функціонують в країні, перш за все, банківської системи, яка на теперішній час не тільки не сприяє розширенню масштабів інвестиційно-інноваційної діяльності, але і багато в чому зумовлює її скорочення.

В основі державного регулювання, на думку С.С. Герасименко [4, с. 149], повинні лежати:

- соціально-економічні й науково-технічні прогнози державної політики у сфері фінансів, цін, грошового обігу, відтворювальної, структурної політики тощо;
- державні, загальноекономічні і ринкові регулятори;
- державні і регіональні програми, засновані на балансах і моделях оптимізації економічних процесів;
- державні замовлення і сучасні контрактні системи;
- індикативні механізми і регулятори діяльності державних підприємств, організацій і інших форм власності;
- механізм інтеграції регуляторів і структур.

Даний перелік свідчить про те, що без загальної макроекономічної стабілізації здійснити збільшення масштабів інвестиційно-інноваційної діяльності, рівно як і підняти зацікавленість всіх її учасників, не вдасться. Самі по собі приведені параметри нічого не коштують.

Проте, за допомогою них можна оцінити стан економічної системи, порівняти його із станом інших аналогічних систем і розробити відповідні рекомендації щодо зміни стану в перспективному періоді.

У зв'язку з цим особливо важливо правильно сформувати органи державної влади, які могли б реально на практиці здійснювати наступні функції [1, с. 86]:

- акумуляція засобів на науковій дослідженні й інновації;

- координацію інноваційної діяльності;

- стимулювання інновацій, конкуренції в даній сфері, страхування інноваційних ризиків, введення державних санкцій за випуск застарілої продукції;

- створення правової бази інноваційних процесів, системи захисту авторських прав інноваторів і охорони інтелектуальної власності;

- кадрове забезпечення інноваційної діяльності;

- формування науково-інноваційної інфраструктури;

- інституційне забезпечення інноваційних процесів у галузях державного сектора;

- забезпечення соціальної і екологічної спрямованості інновацій;

- підвищення соціального статусу інноваційної діяльності;

- регіональне регулювання інноваційних процесів;

- регулювання міжнародних аспектів інноваційних процесів.

У цілому, з приведеним переліком можна погодитися, хоча пріоритети в ньому виставлені не цілком вірно. Реалізацію цих напрямів на практиці треба починати з підвищення статусу інвестиційно-інноваційної діяльності. Для цього необхідно збільшити обсяги фінансування сфери і створити умови, стимулюючи її функціонування, у тому числі за рахунок податкових пільг, аж до повного звільнення учасників інноваційної діяльності від оподаткування. Необхідно розуміти, що на теперішній час регіональна влада не може підтримати інвестиційно-інноваційну діяльність і не мають нагоди реально її здійснювати. Слід змінити систему формування бюджету, щоб дати місцевій владі можливість стимулювання інноваційної діяльності (правда і в цьому випадку важко чекати істотних змін, оскільки пріоритет в цьому випадку віддаватиметься поточним інтересам регіону, а не перспективним можливостям його розвитку).

Безпосереднє ухвалення рішень у сфері економічного регулювання інноваційних процесів здійснюється дер-

жавними структурами. Загальні принципи побудови системи державних органів і їх підрозділів, зайнятих питаннями вироблення і реалізації інноваційної політики, полягають у віддзеркаленні інноваційних проблем в діяльності всіх гілок державної влади (законодавчої, виконавчої судової), забезпеченні координації, як по вертикалі, так і по горизонталі, оптимальному поєднанні централізації і децентралізації, чіткому розділенні повноважень і відповідальності, усуненні дублювання, критичному використанні зарубіжного досвіду.

Сутність інноваційної політики полягає у тому, що її суб'єкти під тиском об'єктивних обставин здійснюють інноваційну діяльність, щоб зберегти або поліпшити своє положення на ринку. Система органів державної влади повинна забезпечувати зацікавленість господарюючих суб'єктів у результативній інноваційній діяльності.

Загальний рівень, структура та механізми фінансування науково-технічної сфери в Україні, у т.ч. і прикладних досліджень, не відповідають заявленому урядом курсу інноваційної моделі розвитку економіки й практично виключають реальне використання можливостей значного науково-технічного потенціалу як потужного фактора розвитку економіки.

У всі роки незалежності проблеми переоснащення і модернізації наукового приладобудування залишалися поза увагою уряду. Державна програма з оновлення матеріально-технічної бази наукових і науково-дослідних установ відсутня, внаслідок чого їх матеріально-технічна база не відповідає рівню сучасної науки.

Належне маркетингове дослідження попиту на виконувану роботу з визначенням майбутніх споживачів результатів НДР, вимог до проведення прикладних розробок, отримання конкретного результату та його впровадження створили умови для безконтрольного, неефективного використання коштів державного бюджету на наукові дослідження та неефективного використання їх результатів.

Причинами такого стану є відсутність реальних замовників, попиту на ринку інтелектуальної власності, неплатоспроможності споживачів, а також законодавчо визначеної методології вартісної оцінки і бухгалтерського обліку об'єктів інтелектуальної власності в бюджетних установах. Об'єкти інтелектуальної власності в Академії по бухгалтерському обліку не рахуються, не мають вартісної оцінки, як результат — інтелектуальна власність НАН України не оцінена. Розрахунки економічного ефекту від впровадження не здійснюються, механізм повернення коштів до державного бюджету та направлення їх на нові НДР не розроблено, наслідком чого є, при законодавчій неврегульованості, відчуження прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Держава здійснює регулювання інноваційних процесів як безпосередньо, ініціюючи нововведення і висту-

паючи учасником пов'язаних з цим відносин, так і опосередковано, стимулюючи інновації непрямими методами і створюючи відповідний економічний механізм.

Форми державної підтримки наукової і інноваційної діяльності досить різноманітні. До них Л.М. Гохберг [5, с. 50] відносить:

- пряме фінансування;
- надання індивідуальним винахідникам і малим підприємствам безвідсоткових банківських позик;
- створення венчурних інноваційних фондів, що користуються значними податковими пільгами;
- зниження державних патентних мит для індивідуальних винахідників;
- відстрочення сплати патентних мит по ресурсозберігаючих винаходах;
- реалізація права на прискорену амортизацію обладнання;
- створення мережі технополісів, технопарків і т.п.

Всі ці задачі видаються суто теоретичними пропозиціями. Наприклад, пряме фінансування інноваційної діяльності дасть ефект тільки тоді, коли розподіл цих засобів не здійснюватиметься за принципом раз столичний, значить кращий (зараз розподіл основної частини ресурсів лобіюється столичними структурами), а на основі об'єктивного рішення незалежної сторонньої експертної ради, що не бере до уваги дію лобі. Очевидно, що держава може здійснювати пряме фінансування тільки глобальних проектів, що мають загальнонаціональне значення. Проте такими в нашій країні є тільки інноваційні проекти оборонного призначення. Вся решта пропозицій може дати позитивний результат тільки в умовах стабільно функціонуючої макросистеми при пріоритетному напрямі її ресурсів на здійснення інноваційної діяльності.

Є й інші підходи і погляди на державну підтримку наукової і інноваційної діяльності. Так, І.В. Одотюк [6, с. 20] основними напрямками державної підтримки інноваційної політики вважає наступні (рис. 2).

Приведений перелік напрямів державної підтримки інноваційної діяльності свідчить про те, що в нашій країні дотепер, навіть у сфері науки, не усвідомлений той факт, що конкурувати слід, перш за все, у сфері виробництва кінцевого продукту. Розширення державної підтримки галузей, підприємств, виробництв, програм, напрямів, орієнтованих на випуск проміжного продукту, як і раніше, залишає нашу країну найбільшим в світі виробником сировинних ресурсів, навіть і конкурентноздатних на світовому ринку.

Конкурентний відбір інноваційних проектів, що претендують на державну підтримку, слід здійснювати у формі закритого тендеру, коли експертна комісія оцінює тільки сам науково-технічний проект.

Міжрегіональний і міжнародний трансферт технологій може бути ефективно здійснений, коли процес обміну інформацією і технологіями має мінімум обмежень, а господарюючі су-

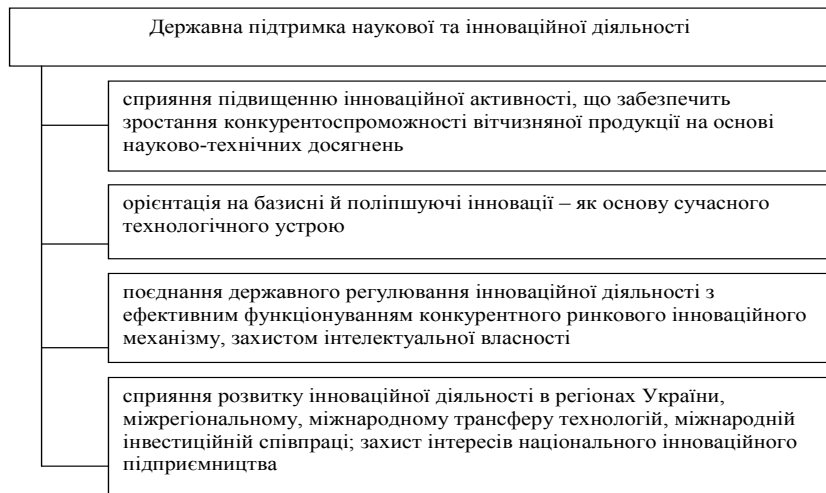

Рис. 2. Основні напрями державної підтримки інноваційної політики

б'єкти мають реальну зацікавленість в інноваційній діяльності.

Очевидно, що переважну державну підтримку повинні мати проекти, орієнтовані на базисні нововведення, а не на поліпшуючі, за умови можливості їх практичного створення в осяжній перспективі, тобто розробок як мінімум прикладного характеру або навіть НДДКР. У разі появи фундаментального проекту базисного поліпшення, доцільно, перш ніж ухвалювати рішення про державну підтримку, з'ясувати, чи немає аналогів йому на світовому ринку і які, можливості його отримання господарюючими суб'єктами національного господарства. Тільки після порівняння запропонованого і наявного варіантів можна ухвалювати відповідне рішення.

На регіональному рівні державне регулювання інноваційної діяльності має будуватися на наступних принципах:

- права забезпеченість і захист суб'єктів інноваційної діяльності;
- соціально-економічна значущість інноваційних науково-технічних програм і проектів;
- фінансова забезпеченість інноваційної діяльності;
- цільова спрямованість інноваційної діяльності.

Державна підтримка суб'єктів інноваційної діяльності й інноваційної інфраструктури в регіоні повинна здійснюватися уповноваженим органом виконавчої влади.

Основними напрямками державної підтримки інноваційної діяльності в регіоні повинні стати:

- розробка і вдосконалення законодавчих і нормативних правових актів, що забезпечують сприятливу правову сферу для розвитку інноваційної системи;
- формування інноваційної інфраструктури в регіоні: інформаційного забезпечення, маркетингу, сертифікації продукції, консалтингового, кадрового, патентно-правового забезпечення;

— створення дієвих фінансово-кредитних і інвестиційних механізмів на основі оптимального поєднання засобів державної підтримки, залучення інве-

стиційних ресурсів приватного капіталу, венчурного фінансування і власних накопичень спеціалізованих суб'єктів інноваційної діяльності;

— створення інноваційних науково-технічних програм області, окремих галузей і підприємств. Інноваційні науково-технічні програми повинні розроблятися на період не менше року і затверджуватися обласною радою;

— організація системи регулярних заходів, що формують обласний імідж крупного інноваційного центру українського і міжнародного рівнів;

— організація моніторингу інноваційного потенціалу регіону.

ВИСНОВКИ

Таким чином, система рекомендацій на рівні регіону заходів є поєднанням всіх можливих форм державної підтримки інноваційної діяльності як бюджетної, так і позабюджетної.

Література:

1. Бойко О. Проблеми інноваційного розвитку в промисловості України // Економіст. — 2004. — № 5. — С. 82—89.
2. Буркинський Б.В., Молина Е.В. Инвестиционный потенциал региона. Политика мобилизации интегрального ресурса региона: В 2-х кн. / Рук. авт. кол-ва: член-корр. НАН України, д.э.н., проф. Б.В. Буркинський, д.э.н., проф. С.К. Харичков. — Одесса: ИПРЭИ НАН України, 2002. — Кн. 2. — С. 96—152.
3. Вишивана В.М. Управління інвестиційною діяльністю в Україні // Фінанси України. — 2004. — № 10. — С. 82—88.
4. Герасименко С.С. Статистична оцінка інвестиційної привабливості регіонів // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 12. — С. 155—159.
5. Гохберг А., Кузнецова И. Инновационные процессы: тенденции и проблемы // Экономист. — 2002. — № 2. — С. 50—59.
6. Одотюк І.В. Технологічні уклади як спосіб визначення та економічної оцінки державних пріоритетів технологічного розвитку // Проблеми науки. — 2001. — № 11. — С. 16—23.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2009 р.